

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УПРАВЛІННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ
В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ВИЯВЛЕННЯ КОНВЕРТАЦІЙНИХ
ЦЕНТРІВ**

Колектив авторів

Дніпро
2019

УДК 343.85:343.97

М 54

*Рекомендовано науково-методичною радою ДДУВС
(протокол № 9 від 23.05.2019)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

І.І. Твердоступ – начальник відділу Управління захисту економіки в Дніпропетровській області ДЗЕ НП України, підполковник поліції;

Н.І. Шевченко – кандидат наук державного управління, доцент, доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів.

М 54 Методичні рекомендації з виявлення конвертаційних центрів / І.В. Кокареєв, Л.В. Рибальченко, Е.В. Рижков, К.Г. Сидоренко. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 24 с.

Методичні рекомендації підготовлено згідно з планом науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2019 рік. Вони призначені для підвищення кваліфікації співробітників регіональних Управлінь захисту економіки Національної поліції, а також можуть використовуватися в навчальному процесі при підготовці курсантів у галузі фінансово-економічної безпеки.

© ДДУВС, 2019

© Автори, 2019

Зміст

Вступ.....	4
1. Характеристика діяльності конвертаційних центрів.....	5
2. Структура конвертаційних центрів.....	9
3. Характерні особливості функціонування конвертаційних центрів в Україні.....	17
4. Приклади виявлення конвертаційних центрів в Україні.....	22
Висновки та рекомендації.....	25
Список використаних джерел.....	26

Вступ

Економічна злочинність визначається як процес раціональної реорганізації злочинного світу за аналогією з законною підприємницькою діяльністю на законних ринках. Злочинна підприємницька діяльність, переслідуючи свої цілі, бере участь в таких незаконних видах діяльності, як операції з незаконними товарами і послугами, монополізація ринку, використання корупції та інше. Одним з найбільш поширених і небезпечних видів економічної злочинності є діяльність так званих конвертаційних центрів.

В останні роки спостерігається зростання економічної злочинності в світі. Ця загрозлива тенденція зумовлена значними досягненнями в розвитку технологій, засобів зв'язку та безпрецедентним розширенням міжнародної комерційної діяльності, перевезень, туризму. В результаті економічна злочинність не тільки розширюється, але і стає значно прибутковою. Боротьба з економічною злочинністю передбачає розробку і реалізацію комплексу спеціальних організаційних, попереджувальних і правоохоронних заходів. Серед них важливе місце займають кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінально-виконавчі, фіскально-фінансові, оперативно-розшукові та інші заходи, засновані на загальному аналізі кримінальної ситуації та її прогнозуванні.

Практика боротьби з економічною злочинністю показує, що найбільш ефективні результати досягаються при комплексному використанні засобів правоохоронних та контрольних органів. Необхідно застосовувати стратегічні заходи, такі як вдосконалення методів збору інформації з метою встановлення злочинних співтовариств, характеру їх діяльності, взаємозв'язків між різними формуваннями тощо.

1. Характеристика діяльності конвертаційних центрів

Одним із напрямів створення фіктивних підприємств було прикриття злочинної діяльності у сфері переведення в готівку і конвертації коштів, а також ухилень від сплати податків. Тіньовий бізнес потребував надійного супроводження і прикриття протиправної діяльності. У цей період почали формуватися **конвертаційні центри**.

Сучасне становище цього явища характеризується переважно забезпеченням легальних суб'єктів підприємництва «сірими» схемами переведення безготівкових грошових коштів у готівку; централізацією і монополізацією ринку переведення в готівку безготівкових грошей; наявністю контролю за цим видом “бізнесу” з боку організованих груп; значною інформованістю про можливості й вартість послуг із переведення у готівку грошових коштів, у тому числі з використанням Інтернету (наприклад, донедавна існував сайт із назвою “обнал”, де пропонувалися послуги щодо здійснення операцій із переведення (безготівкових у готівкові; готівкових у безготівкові; транзит по рахунку). За окремими адресами електронної пошти можна здійснювати листування стосовно узгодження умов переведення в готівку і конвертації коштів.

Основний принцип конвертаційного центру - переказ грошей на транзитний рахунок, з якого в подальшому вони будуть зняті готівкою. Проте для такого переказу необхідно обґрунтування, у зв'язку з чим часто укладаються фіктивні торгові контракти або реальні договори, в яких, зокрема, завищується ціна на товари, роботи або послуги. При цьому факт виконання зобов'язань за такими договорами досить важко перевірити.

Завищення витрат на придбання товарів, робіт і послуг, яке є одним із найстаріших методів шахрайства, залишається сьогодні звичайною практикою як у справах з ухиленням від оподаткування, так і в справах із відмивання злочинних доходів. *Ключовим елементом* цього методу є спотворення ціни товару, послуги або роботи з метою передачі надлишку вартості між учасниками угоди. Суть зазначеного підходу полягає у виставленні рахунку на товар, послугу чи роботу за ціною вище справедливої ринкової ціни, при цьому придбання та подальший продаж товару, послуги чи роботи здійснюються за ринковою вартістю.

На додаток до маніпуляції з цінами на товари, роботи та послуги, іншим інструментом використання конвертаційних центрів може слугувати завищення або заниження кількості товарів, послуг і робіт, що перевозяться або надаються. Більше того, документи, пов'язані з постачанням товарів[^] можуть використовуватися безліч разів у різних фінансових операціях або з різними компаніями-контрагентами.

За цими операціями у фінансово-господарських документах і податковій звітності відображається недостовірна інформація. Наприклад,

укладається контракт на виконання послуг або робіт, зокрема транспортних або ремонтних робіт, юридичних або консалтингових послуг. Довести, що консультація не дала позитивного економічного ефекту практично неможливо. Вартість таких послуг, як правило, збігається з ринковою, але їх кількість та відповідно загальна вартість залежать виключно від побажань замовника. Тобто від суми безготівкових грошей, яку необхідно перевести у готівку. За результатами виконання послуг, передбачених відповідно до укладених договорів, складаються акти, які й дозволяють здійснити переказ коштів і в подальшому конвертувати їх у готівку.

Ще одним інструментом використання конвертаційних центрів може бути підміна або придбання товарів, робіт і послуг, оцінювання реальної вартості яких установити неможливо. Суть цього способу вчинення кримінального правопорушення з використанням конвертаційних центрів полягає у використанні товарів, робіт і послуг, які не мають жодної цінності або на них встановлено ринком незначну ціну, але за властивостями або характеристиками такі товари, роботи або послуги схожі на товари з високою вартістю, що дає можливість здійснювати їх підміну шляхом внесення неправдивої інформації у фінансово-господарські документи та податкову звітність.

Наприклад, фіктивний ліцензійний договір дозволяє проводити значні суми коштів між учасниками конвертаційного центру, оскільки оцінити нематеріальний актив (об'єкти інтелектуальної вартості) досить складно й часом вартість такої оцінки може бути високою. При цьому деякі об'єкти інтелектуальної власності не потребують офіційної реєстрації. Достатньо лише укласти ліцензійний або франчайзинговий договір і періодично здійснювати переказ платежів на рахунок юридичної або фізичної особи, що є власником ідеї або винаходу.

У процесі вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного зі створенням і функціонуванням конвертаційних центрів, досить часто проводяться фіктивні поставки товарів, робіт і послуг або укладаються фіктивні угоди. Такий підхід користується найбільшим попитом у легальних суб'єктів підприємництва - користувачів послуг конвертаційних центрів, оскільки на відміну від попередніх способів вчинення злочинного діяння він не потребує жодних витрат на придбання товарів, робіт або послуг, лише необхідне оформлення фіктивних документів, тобто оформлення поставок товарів, робіт або послуг через фіктивні підприємства. Продавець може не здійснювати поставку товарів, робіт або послуг, а в змові з покупцем укласти та оформити всі документи на поставку товарів, робіт або послуг, пов'язаних з цією угодою.

Чому легальні суб'єкти підприємництва використовують у своїй діяльності можливості фіктивних підприємств? Здебільшого фіктивні підприємства застосовуються для перенесення на них обов'язків зі сплати податків, зборів, обов'язкових платежів. Вони дозволяють завищувати витрати, які входять до собівартості продукції, здійснювати операцію з

тіньової реалізації продукції, переводити безготівкові кошти в готівкові. Нерідко такі фіктивні підприємства застосовуються легальними суб'єктами підприємництва у злочинному механізмі викрадення грошей, майна, переведення коштів у дебіторську заборгованість.

На сучасному етапі фіктивні підприємства часто використовуються як механізм, що дозволяє здійснити виплати тіньової заробітної плати, отримати незаконне відшкодування ПДВ. Псевдооперації підтверджуються фіктивними (підробленими) документами і відображаються у бухгалтерському обліку.

Так, використання, наприклад, легальним підприємством можливостей фіктивних підприємств дозволяє незаконно отримати відшкодування з бюджету ПДВ за експортними операціями, які фактично не виконувалися (завдяки зловживанням працівників митних постів Державної фіскальної служби, вивезенню неліквідного товару, порожньої тари тощо).

Податок на додану вартість, який підлягає сплаті та є податковим зобов'язанням для платника податків (фіктивного підприємства), до бюджету не надходить. Легальна підприємницька структура, яка лише документально оформила експорт товару, заявляє вимоги про відшкодування ПДВ, що фактично до бюджету не надійшов (це і є суттю злочинної схеми незаконного відшкодування ПДВ).

Для прикриття злочинного змісту діяльності фіктивного підприємства у ланцюгу здійснення незаконної фінансово-господарської операції може брати участь проміжна ланка (так званий транзит або буфер).

Використовуються також такі механізми переведення безготівкових коштів у готівкові, як ощадні сертифікати; страхові компанії; особи, які працюють на єдиному податку.

Так, подолання певних обмежень щодо переведення безготівкових коштів у готівку можливе шляхом переказу їх на рахунок фізичної особи - підприємця, який є платником єдиного податку. Оскільки такі фізичні особи сплачують лише фіксовану ставку податку, на їх користь може здійснюватися переведення безготівкових коштів у готівку як дохід або прибуток від підприємницької діяльності.

Переведення безготівкових коштів у готівку часто використовується як спосіб приховати кошти, одержані від незаконного привласнення або викрадення державного майна, здійсненого переважно шляхом завищення ціни та/або кількості товарів, робіт і послуг під час державних закупівель.

Крім того, одним із найпривабливіших фінансових інструментів конвертації безготівкових коштів у готівку є використання благодійницьких внесків. Даний фінансовий інструмент забезпечує додаткову перевагу - оптимізацію податкового навантаження.

Також на практиці встановлено непоодинокі використання виплат страхового відшкодування за договорами страхування майна з фіктивними страховим актом і відповідною експертною оцінкою про настання страхового випадку, завдяки чому також забезпечується переведення безготівкових

коштів у готівку.

Безготівкові кошти можуть переводитися у готівку під виглядом закупівлі товарів, робіт, послуг, цінних паперів, зняття власних заощаджень, доходу від підприємницької діяльності, надання позик/фінансової допомоги працівникам або іншим особам тощо (рис. 1).

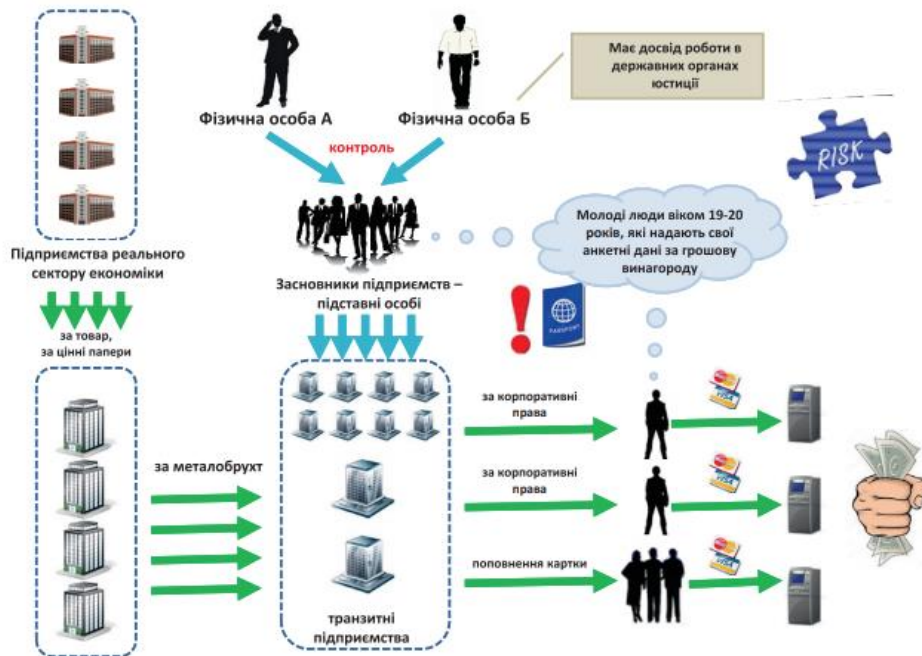

Рис. 1. Схема створення фіктивного підприємства за винагороду

Класичною схемою швидкого та без зайвого привертання уваги переведення безготівкових коштів у готівку є видача грошей клієнтам фіктивних підприємств під виглядом звичайних господарських операцій. Прикладом може слугувати наступне, коли кошти знімаються нібито для закупівлі сільськогосподарської продукції, яка, як правило, придбалася в індивідуальних сільських господарствах у віддалених регіонах. Перевіряти закупівлі на невеликі суми у великої кількості господарств для державних контролюючих органів виявляється досить непростою справою. При цьому продукція має нетривалий термін зберігання та може бути списана з огляду на прострочення терміну використання або реалізації.

Серед інших способів оперативного переведення безготівкових коштів у готівку - для закупівлі під звіт малоцінних товарів, розрахунку за спожиту електроенергію, відрядження.

У разі використання суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності та підставних осіб досить поширеним явищем є використання уповноважених осіб, які за довіреністю діють від імені юридичних осіб і підприємців - фізичних осіб, а також здійснюють управління банківськими рахунками та зняття коштів для закупівлі товарів, робіт і послуг.

Як уже зазначалося раніше, у схемах переведення безготівкових коштів у готівку часто використовуються фізичні особи, що дозволяє уникнути

додаткової необхідності у реєстрації суб'єктів господарювання у державних органах і звітуванні про проведені господарські операції. Зняття готівки здійснюється під виглядом власних заощаджень із поточних, а також карткових рахунків.

Як бачимо, для переведення коштів у готівку можуть використовуватися не тільки поточні рахунки, а й карткові, які дозволяють їх власникам провадити фінансові операції з необмеженою частотою та в різних банківських установах, а головне - на незначні суми.

Особливу увагу привертають фінансові операції, пов'язані зі зняттям готівки фізичними особами для оплати цінних паперів.

З метою оплати поточних адміністративних видатків або оперативного доступу до коштів у будь-якому регіоні, де підприємства здійснюють закупівлю товарів, можливе відкриття корпоративних карткових рахунків, які використовуються у процесі вчинення фіктивного підприємництва за необхідністю. При цьому гроші знімаються з корпоративних карткових рахунків під виглядом оплати палива або закупівлі сільськогосподарської продукції.

Можливий сценарій, коли відкриваються зарплатні картки на неіснуючих працівників фіктивного підприємства, здійснюються значні та систематичні перерахування на такі карткові рахунки, які в подальшому переводяться у готівку через банкомата. З урахуванням ліміту, встановленого на зняття грошей через банкомати, операції проводяться через каси банків із використанням банківських терміналів.

2. Структура конвертаційних центрів

Правоохоронні та державні контролюючі органи умовно виділяють *три різновиди фіктивних підприємств*, які беруть участь у тіншовому обігу. *Першу групу* становлять власне фіктивні підприємства, за допомогою яких здійснюється зменшення об'єктів оподаткування у легальних суб'єктів підприємництва та вчинення інших кримінальних правопорушень. *Друга та третя групи* - це конвертаційні центри та транзитні фірми.

За змістом перша група фіктивних підприємств від другої майже нічим не відрізняється. Проте досвід роботи правоохоронних органів свідчить, що **конвертаційні центри мають більш складну структуру організації управління злочинним бізнесом і розподіл злочинних ролей** (керівник, диспетчер, дилер, юрист та ін.).

Оперативне управління діяльністю конвертаційного центру забезпечує диспетчер. Фактично він виконує функції адміністратора, який здійснює безпосереднє управління діяльністю учасників злочинної групи, контролює надходження грошей на рахунки фіктивних і транзитних підприємств, дає дилерам розпорядження про своєчасну передачу готівки і документів клієнтам. Мережа дилерів, розташованих у різних регіонах, здійснює пошук і

залучення до злочинного бізнесу нових клієнтів, а також виконує функції з доставки останнім готівки і необхідних документів.

Член злочинного угруповання, якого зазвичай називають юристом, забезпечує державну реєстрацію фіктивних суб'єктів підприємництва та відкриття для них банківських рахунків, через які власне і здійснюється незаконна конвертація, або ж організує та здійснює необхідні процедури з придбання існуючих підприємств.

Організовані злочинні групи, які займаються незаконними валютними операціями, використовують високотехнологічне обладнання провідних західних фірм, системи "Клієнт-Банк", засоби теле-, відеоспостереження і контролю. Тому до складу злочинного угруповання входять фахівці з інформаційних технологій, які обслуговують комп'ютерні мережі, а також які підробляють необхідні установчі, реєстраційні, бухгалтерські та податкові документи, документи, що посвідчують особу громадян, печатки і факсиміле підписів керівників фіктивних підприємств тощо.

Члени злочинних груп добре поінформовані про форми і методи роботи правоохоронних органів, оскільки до складу групи часто залучаються їх колишні працівники. Протиправна діяльність здійснюється вузьким колом осіб із дотриманням жорстких умов конспірації, тому всебічне викриття і припинення злочинної діяльності таких угруповань потребує проведення глибокої оперативної розробки з використанням усього арсеналу оперативних, оперативно-технічних та інших засобів.

Таким чином, **конвертаційний центр можна визначити** як організоване злочинне формування (злочинну структуру) з чітким розмежуванням функцій, яке складається з керівників (організаторів), диспетчерів-координаторів, допоміжного персоналу (дилерів (посередників), юристів, програмістів, охоронців), низки транзитних і фіктивних підприємств, а також мережі постійних клієнтів.

Використання фіктивних підприємств і конвертаційних центрів має злочинну мету - переведення в готівку безготівкових коштів, вчинення шахрайських дій та перенесення податкових зобов'язань на фіктивні підприємницькі структури. У зазначених випадках використовуються поточні рахунки фіктивних підприємств, які відкриті на підставних осіб, за загубленими документами тощо. Тому розмежування фіктивних підприємств і конвертаційних центрів деякою мірою є необґрунтованим і умовним.

Спектр незаконних фінансових операцій конвертаційних центрів є досить широким і включає в себе позабанківський незаконний обмін безготівкових коштів на готівкові, в тому числі й обмін безготівкової валюти України на готівкову іноземну валюту, а також придбання безготівкової іноземної валюти за безготівкову валюту України з подальшим її перерахуванням за кордон, як правило, за фіктивними зовнішньоекономічними контрактами тощо. **Мета** здійснення таких операцій може бути різною:

- одержання без сплати податків готівкових коштів для виплати

заробітної плати;

- легалізація коштів, здобутих від здійснення незаконної підприємницької, у тому числі торговельної, діяльності чи здійснення заборонених видів діяльності тощо;

- привласнення проконвертованих коштів, здійснення розрахунків з іншими суб'єктами підприємництва за не відображені у звітності господарські операції;

- незаконний переказ коштів в іноземні банки;

- надання легальності придбання товарів, які фактично одержані незаконно (викрадені, контрабандні тощо), тобто оприбуткування “лівих” товарів;

- незаконне одержання права на відшкодування податку на додану вартість із бюджету, тобто фактичне привласнення державних коштів тощо.

Призначенням конвертаційних центрів є створення можливості легальним суб'єктам підприємництва ухилитися від сплати податків унаслідок переведення податкових зобов'язань на фіктивні підприємства для отримання готівкових коштів з їх подальшим використанням у тіньовому бізнесі.

По суті конвертаційні центри є ланкою етапу легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Їх учасники переводять безготівкові кошти в готівку, а також на поточні рахунки підприємств з ознаками фіктивності, маскуючи при цьому свою протиправну діяльність легальним бізнесом.

Підприємства-клієнти конвертаційних центрів перераховують безготівкові кошти на рахунки суб'єктів підприємницької діяльності з ознаками фіктивності, використовуючи систему “Клієнт-Банк” (рис.2). Кошти досить оперативно можуть переводитися на рахунки фізичних осіб, у тому числі за нібито поставлену продукцію (надані послуги, виконані роботи тощо). Для операцій з отримання готівки також широко застосовуються пластикові банківські платіжні картки.

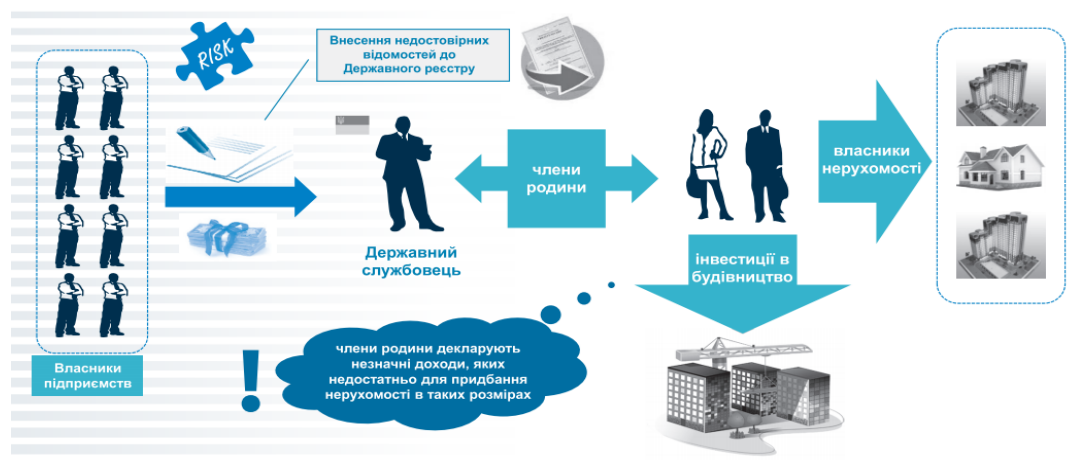

Рис. 2. Приклад створення фіктивної фірми, власниками якої є члени родини

Організаторами конвертаційних центрів виступають, як правило, фахівці, які мають корумповані зв'язки зі службовими особами банківських установ.

За свідченням фахівців МВС України, керівники конвертаційних центрів заздалегідь домовляються зі службовими особами банку про спільні дії у разі загрози блокування грошових коштів на поточних рахунках фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності. З цією метою банку надається заява та відповідне доручення з реквізитами фіктивного підприємства без дати та номера про закриття рахунку самим клієнтом, що дозволяє працівникам банку списати кошти з рахунку безпосередньо перед його блокуванням правоохоронними органами. Обумовлюються також подальші дії щодо спрямування коштів, які можуть бути переведені на будь-який заздалегідь визначений інший рахунок.

Типовий конвертаційний центр, як правило, формується при банку і включає до свого складу групу підприємств (від кількох підприємств до кількох їх десятків) різної організаційно-правової форми. Зокрема в нього можуть входити підприємства трьох рівнів:

- 1) приватні підприємства, орієнтовані на одержання відносно невеликих комісійних;
- 2) товариства з обмеженою відповідальністю, орієнтовані на одержання комісійних платежів середнього розміру;
- 3) акціонерні товариства, орієнтовані на одержання "солідних" комісійних платежів.

Для розташування конвертаційного центру використовуються:

- 1) приватні квартири, домоволодіння;
- 2) приміщення, де працюють легальні суб'єкти підприємництва;
- 3) окремі приміщення (орендуються).

Практика боротьби правоохоронних органів із фіктивним підприємництвом свідчить про використання як конвертаційного центру кількох приміщень одночасно.

Місця розміщення конвертаційних центрів (суб'єктів, що займаються незаконним переведенням безготівкових коштів у готівку) мають відповідне обладнання:

- 1) засоби безпеки;
- 2) засоби зв'язку;
- 3) комп'ютерне обладнання з відповідним програмним забезпеченням;
- 4) місця для зберігання грошей;
- 5) засоби тиражування документів тощо.

Проблем із переведенням безготівкових коштів у готівкові на сучасному етапі майже не виникає. Наприклад, у всіх відділеннях Ощадбанку України при переказі коштів із будь-якої фірми рахунок фізичній особі відкривається безкоштовно. Гроші можна отримати напряму, тобто без відкриття рахунку. У таких випадках у платіжних документах зазначається серія та номер паспорта отримувача. Для отримання грошей достатньо лише

пред'явити паспорт, переважно підроблений. На рис. 3 наведено приклад схеми функціонування фіктивної фірми.

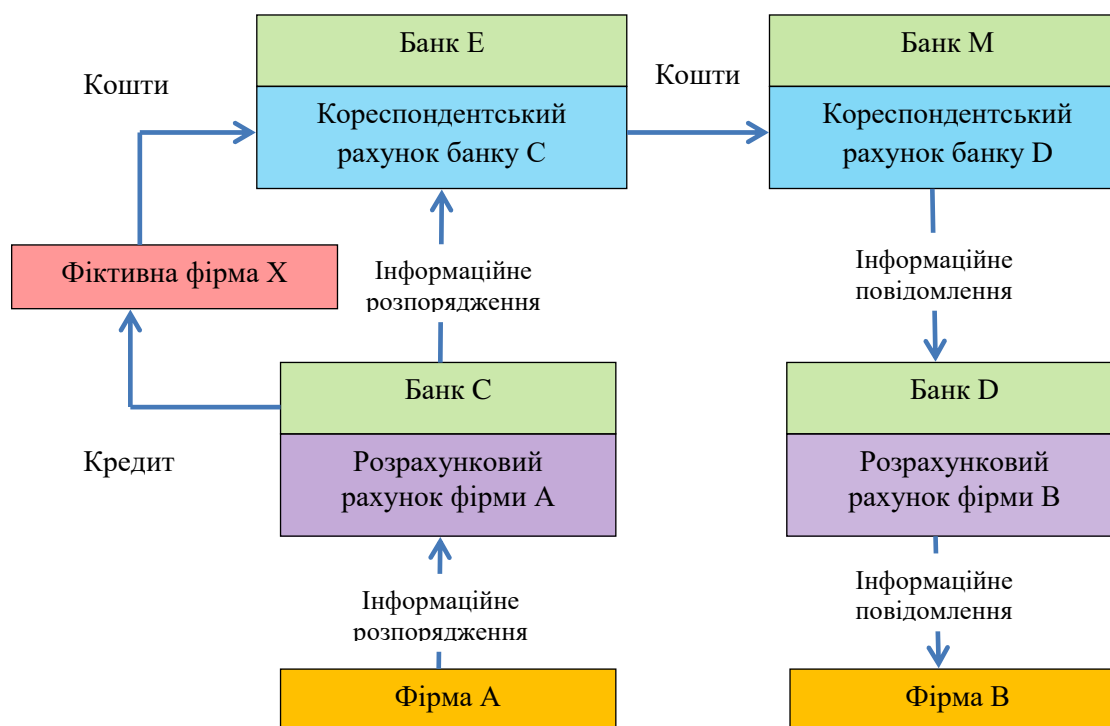

Рис. 3. Приклад схеми функціонування фіктивної фірми

Послуги з конвертації коштів між клієнтами та керівником конвертаційного центру здійснюються на довірі. Практика свідчить, що в цьому “бізнесі” рідко працюють шахраї, а відповідно й дуже рідко трапляються випадки обману.

Траплялися випадки, коли в разі блокування правоохоронними органами грошей на поточних рахунках фіктивних підприємств, конвертаційний центр знаходив можливість повернути готівкові кошти. У такий спосіб підвищується авторитет організації. Клієнти продовжують користуватися послугами конкретного конвертаційного центру, який використовує у своїй діяльності інші фіктивні (буферні, транзитні) підприємства. Така поведінка керівника конвертаційного центру викликає довіру з боку легальних суб'єктів підприємництва та сприяє відтворенню фінансових схем незаконного переведення безготівкових коштів у готівку, а також свідчить про те, що організовані групи, які контролюють діяльність конвертаційного центру, володіють значними сумами грошей.

Вибудовуючи ієрархію фіктивних підприємств за трьома рівнями, конвертаційний центр дозволяє клієнтам обирати прийнятний для них рівень оплати за “послуги” і, відповідно, гарантії безпеки (мається на увазі ступінь “нівелювання” можливих проблем із боку державних контролюючих структур). Так, вартість послуг, що надаються через перший рівень підприємств конвертаційного центру (приватні підприємства - “чорні”

фірми), може складати 4-5% від суми угоди. Розмір комісійних для підприємств другого рівня, зареєстрованих як товариства з обмеженою відповідальністю (*“сірі” фірми*), коливається від 5% до 7% від конвертованої суми. Третій рівень, до якого залучені акціонерні товариства (*“білі/світлі” фірми*), може передбачати до 10% від суми угоди. Кожна із зазначених вище категорій фірм, що входять до складу конвертаційного центру, має свій сегмент ринку, оскільки орієнтована на різних клієнтів із дрібного, середнього чи великого бізнесу.

“Чорна” фіктивна фірма (як правило, їх називають кварталними) має такі ознаки:

- 1) реєстрація на втрачений паспорт;
- 2) підроблені документи;
- 3) мінімальний термін діяльності;
- 4) не ведеться бухгалтерський і податковий облік;
- 5) низька вартість послуг із переведення безготівкових коштів у готівкові, виконання дій щодо приховування злочинної діяльності.

“Сіра” фіктивна фірма (їх ще називають транзит, буфер) має такі характерні ознаки:

- 1) регулярно надає звітність у податкові органи;
- 2) ведеться податковий і бухгалтерський облік;
- 3) надаються звичайні гарантії безпеки здійснюваного злочинного бізнесу;
- 4) застосовуються більшістю суб'єктів підприємництва для переведення безготівкових коштів у готівкові.

“Світлу” фіктивну фірму можна визначити за такими ознаками:

- 1) надає підвищені гарантії безпеки;
- 2) дуже часто використовується керівниками державних підприємств, іноземних представництв.

Через *“світлі”* фіктивні фірми, як правило, переводять безготівкові кошти у готівку респектабельні клієнти. Послуги *“світлої”* фіктивної фірми значно дорожчі, оскільки у таких випадках є надійне прикриття клієнта від впливу правоохоронних органів. Така характерна особливість фіктивного підприємництва притаманна злочинній діяльності не лише в Україні.

При цьому злочинна діяльність організованих груп, які використовують конвертаційні центри (ст. 205 і 209 КК України), може бути пов'язана з вчиненням інших злочинів - ухилення від сплати податків (ст. 212 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України), заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України).

Специфіка конвертаційної діяльності потребує тісної взаємодії злочинних структур зі службовими особами банків. Організовані злочинні формування створюють при банківських установах конвертаційні центри, які неформально об'єднують в єдину злочинну мережу десятки фіктивних підприємств. Тому до злочинної технології організації та діяльності

конвертаційних центрів слід віднести наступне:

- 1) реєстрація на втрачений паспорт, підроблені документи.
- 2) мінімальний термін діяльності;
- 3) не ведеться бухгалтерський і податковий облік;
- 4) низька вартість послуг із переведення безготівкових коштів у готівкові, виконання дій щодо приховування злочинної діяльності.

“Сіра” фіктивна фірма (їх ще називають транзит, буфер) має такі характерні ознаки:

- 1) регулярно надає звітність у податкові органи;
- 2) ведеться податковий і бухгалтерський облік;
- 3) надаються звичайні гарантії безпеки здійснюваного злочинного бізнесу;
- 4) застосовуються більшістю суб'єктів підприємництва для переведення безготівкових коштів у готівкові.

“Світлу” фіктивну фірму можна визначити за такими ознаками:

- 1) надає підвищені гарантії безпеки;
- 2) дуже часто використовується керівниками державних підприємств, іноземних представництв.

Через “світлі” фіктивні фірми, як правило, переводять безготівкові кошти у готівку респектабельні клієнти. Послуги “світлої” фіктивної фірми значно дорожчі, оскільки у таких випадках є надійне прикриття клієнта від впливу правоохоронних органів. Така характерна особливість фіктивного підприємництва притаманна злочинній діяльності не лише в Україні.

При цьому злочинна діяльність організованих груп, які використовують конвертаційні центри (ст. 205 і 209 КК України), може бути пов'язана з вчиненням інших злочинів - ухилення від сплати податків (ст. 212 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України), заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України).

Як уже зазначалося вище, специфіка конвертаційної діяльності потребує тісної взаємодії злочинних структур зі службовими особами банків. Організовані злочинні формування створюють при банківських установах конвертаційні центри, які неформально об'єднують в єдину злочинну мережу десятки фіктивних підприємств.

Тому до злочинної технології організації та діяльності конвертаційних центрів слід віднести наступне.

Фіктивне підприємництво, пов'язане з незаконною конвертацією грошових коштів, має організований характер, що підтверджується наявністю таких ознак:

- а) створення стійкої, високоорганізованої, стабільної злочинної групи (фактично злочинної організації) на постійній основі;
- б) ретельне готування і планування злочинів із розподілом функцій учасників такої групи, спрямованих на виконання єдиного плану (який об'єднує злочин), та додержання чіткої субординації (ієрархічність цієї

злочинної групи);

в) наявність постійних, стабільних корумпованих зв'язків, у тому числі міжрегіональних і міжнародних;

г) додержання вимог конспірації;

д) висока технічна оснащеність.

Таке злочинне угруповання може складатися з відповідних структурних частин, бути утвореним на базі кількох організованих груп (бути об'єднанням цих груп). Відповідно такі структурні частини можуть виступати як групи (організовані за попередньою змовою) чи окремі особи, діяльність яких полягає у вчиненні злочинів, так і групи або окремі особи, які здійснюють керівництво (координацію) злочинної діяльності чи забезпечують функціонування відповідних структур самої злочинної організації або інших злочинних груп.

Конвертаційний центр - це своєрідна протиправна фінансова система, яка містить такі елементи:

а) пункти обміну валюти;

б) комерційні банки;

в) мережу фіктивних підприємств.

Особливу роль у функціонуванні конвертаційних центрів відіграють складні за внутрішньою структурою та кримінально-правовими ознаками фіктивні підприємства. Аналіз структури незаконної конвертації коштів дозволяє констатувати, що індустрію створення і функціонування фіктивних підприємств налагоджено в кредитно-фінансовій і банківській системі, зовнішньоекономічній діяльності, паливно-енергетичній галузі, виробництві та реалізації спирту та підакцизних товарів, проведенні бартерних операцій тощо (рис. 4).

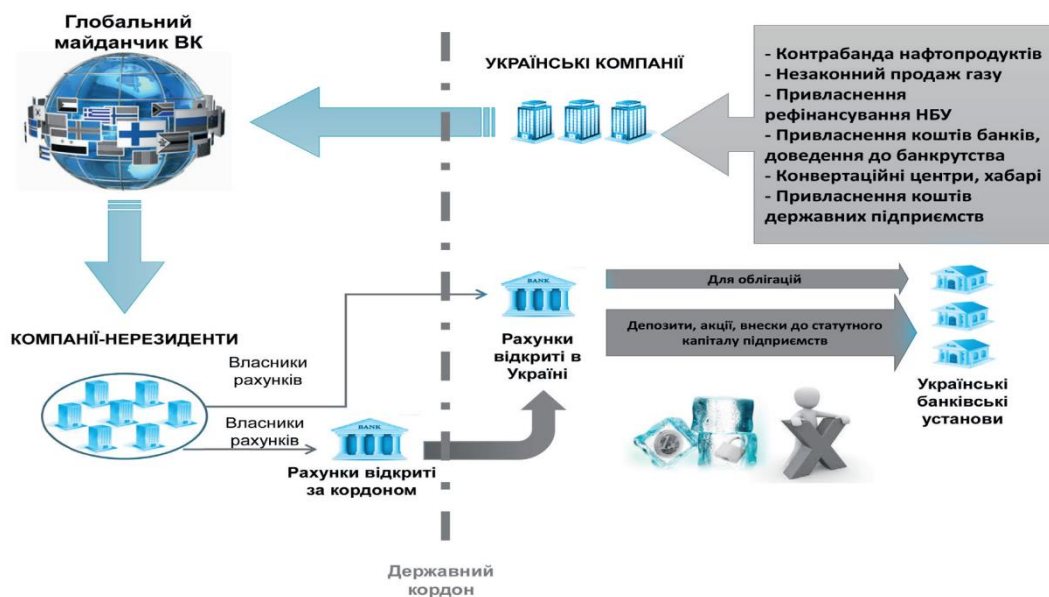

Рис. 4. Схема корупції та відмивання коштів у великих розмірах в Україні

Ці фіктивні підприємства стають невід'ємною частиною конвертаційних центрів - реально законспірованих і чітко структурованих особливо стійких злочинних угруповань, які існують при комерційному банку або в тісному співробітництві з ним із метою протиправного переведення безготівкових коштів у готівку і навпаки, у тому числі з ухиленням від оподаткування.

Функціонування конвертаційних центрів має міжрегіональний характер, тобто фіктивні підприємства реєструються в одній області, банківські рахунки відкриваються в іншій, нагромадження грошей (у тому числі шляхом незаконного одержання та нецільового використання банківського кредиту) відбувається ще в деяких областях, а переказ - загалом в іншому регіоні. Така схема з урахуванням нетривалого проміжку часу щодо проведення зазначених операцій значно ускладнює перевірки з боку державних контролюючих органів, своєчасне виявлення фіктивних підприємств і розкриття вчинених за їх допомогою кримінальних правопорушень.

3. Характерні особливості функціонування конвертаційних центрів в Україні

Характерні особливості функціонування фіктивних підприємств, основною метою створення яких є незаконні конвертаційні операції, полягають у тому, що:

- 1) державна реєстрація підприємств здійснюється за підробленими або втраченими (викраденими) документами чи за документами підставних осіб;
- 2) за своїми юридичними адресами вони ніколи не перебували і зв'язку з ними не мають;
- 3) офіційними керівниками підприємств є підставні особи або перші особи підприємств оформлюються за втраченими (викраденими) паспортами;
- 4) бухгалтерський і податковий облік не ведеться, передбачена законодавством звітність до державних органів не надається;
- 5) офіси підприємств мають посилену охорону, до складу якої входять озброєні люди. Підприємства регулярно передислоковуються, не повідомляючи про це державні органи;
- 6) середній строк функціонування підприємств становить від кількох тижнів до кількох місяців (не більше 3-4), після чого вони припиняють своє існування, а для подальшого виконання їх функцій регулярно створюються нові. Йдеться про неофіційні високоорганізовані об'єднання фіктивних підприємств за типом корпорацій, в яких запроваджується чітке централізоване управління зі створення, діяльності і припинення кожного з підрозділів (підприємств). Кожне фіктивне підприємство може мати відокремлені структурні підрозділи в різних частинах не тільки міста, а й регіону;

7) здійснюються значні обсяги фінансових операцій на банківських рахунках, інтенсивність яких зростає ближче до кінця тижня;

8) фіктивні договори, кошториси, накладні та акти передаються клієнтам у недооформленому вигляді, але за наявності на них відбитків печаток і підписів формальних керівників фіктивних підприємств;

9) для передачі документів та готівки від однієї особи до іншої з метою уникнення особистого контакту, зменшення ризиків під час перевезення тощо можуть використовуватися банківські сейфи, одержані в користування за відповідними угодами;

10) як місця фактичного розташування конвертаційних центрів використовуються пункти обміну валют, що діють за агентськими угодами, приватні квартири (будинки), господарі яких займаються наданням певних послуг на дому, оздоровчі центри тощо для створення в оточуючих враження щодо закономірності візитів значної кількості відвідувачів.

Отже, з урахуванням зазначеного можна виокремити *основні ознаки незаконного переведення в готівку безготівкових коштів* за допомогою конвертаційних центрів:

1) великий обсяг розрахунків за валютними рахунками у формі оплати маркетингових, інформаційних, брокерських та інших послуг (тобто за безтоварні господарські операції);

2) значний обіг грошей при мінімальних платежах до бюджету;

3) наявність розрахункових рахунків у тих банківських установах, які сприяють роботі конвертаційних центрів;

4) використання фінансових операцій із цінними паперами;

5) обнуління розрахункового рахунку наприкінці операційного дня;

6) наявність великої кількості підписаних і завірених печаткою бланків фіктивних договорів виконання робіт або надання послуг, кошторисів, актів приймання тощо;

7) застосування багатосторонніх розрахунків і платежів із великою кількістю учасників таких операцій, які розташовані в різних регіонах;

8) збіг реквізитів учасників операцій (наприклад, адреси місцезнаходження організацій).

На рис. 5 наведено схему конвертації коштів через розрахункові рахунки фіктивних підприємств та банків.

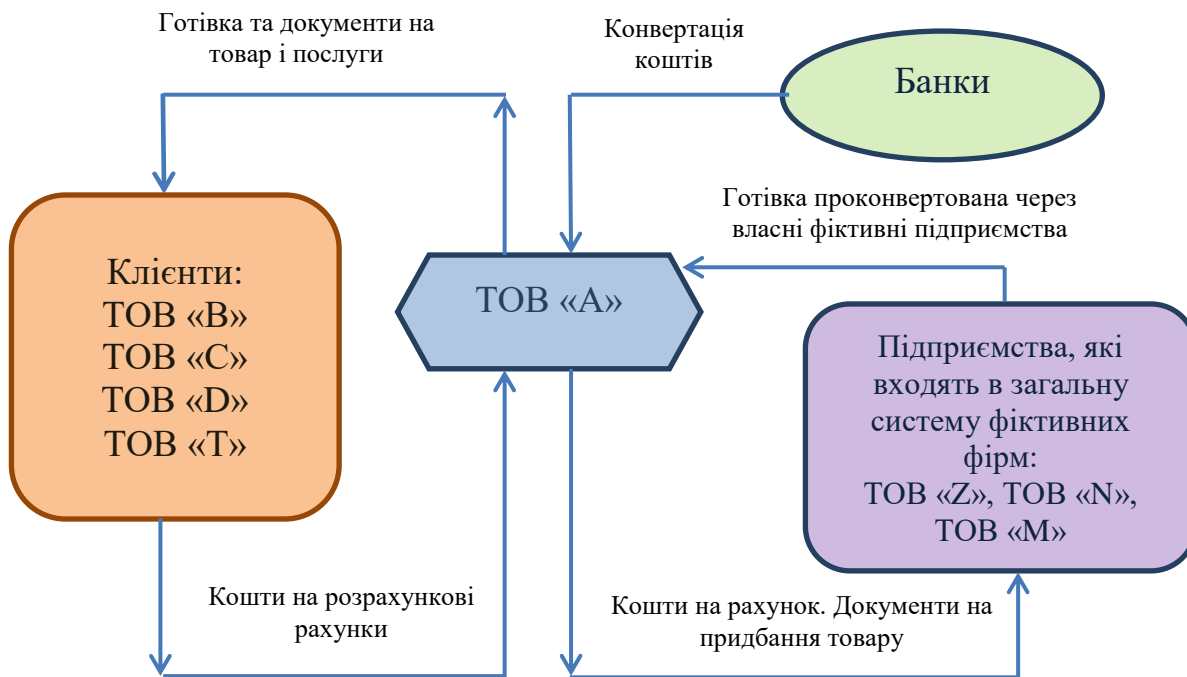

Рис. 5. Схема конвертації коштів через розрахункові рахунки фіктивних підприємств та банків

Можна виділити такі *групи ознак незаконної конвертації грошових коштів*, що вчинюється організованими злочинними групами за допомогою фіктивних підприємств і конвертаційних центрів.

1. *Внутрішні (суб'єктивні) ознаки:*

1.1. Необхідність одержання готівкових коштів без оподаткування (основна мета такої злочинної діяльності);

1.2. Необхідність легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (додаткова мета).

2. *Зовнішні (об'єктивні) ознаки:*

2.1. *Основні:*

а) існування замовника і виконавця незаконного переведення безготівкових коштів у готівку;

б) створення та функціонування фіктивного підприємства - "псевдопідприємства";

в) відкриття рахунків (розрахункових, поточних, валютних тощо) в установах комерційних українських та іноземних банків;

г) розрахункові відносини замовника конвертації та різних комерційних банків, які реалізуються через фіктивні підприємства, так звану буферну зону або без неї;

д) попередня зорганізованість замовника незаконної конвертації, низки комерційних банків та/або керівників фіктивних підприємств у спільне об'єднання для незаконного переведення безготівкових коштів у готівку.

2.2. *Допоміжні:*

а) стійкість і згуртованість такої злочинної групи (треба мати на увазі, що стабільність, згуртованість, міцність і завзятість звичайно зменшуються

зворотно пропорційно кількості членів будь-якої групи).

Сучасні організовані групи, що займаються незаконною конвертацією коштів, часто характеризуються саме змінним складом (наприклад, унаслідок конспірації їх злочинної діяльності дуже часто замовник конвертації взагалі не знайомий із виконавцем, оскільки звертається по допомогу до посередників - диспетчерів), а зв'язки між членами цих груп можуть і не бути міцними: це залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників.

За своєю структурою виділяються розгорнуті та цільові конвертаційні центри. Розгорнуті надають послуги щодо повного циклу конвертації у валюту або отримання готівкових коштів у гривні. Вони мають у розпорядженні значну кількість фіктивних підприємств, які постійно змінюються. їх обов'язковою ознакою є:

- зв'язок зі співробітниками банківських установ;
- наявність підприємств і банківських рахунків, відкритих в офшорних зонах;
- наявність рахунків фізичних осіб (у національній чи іноземній валюті), відкритих як на території України, так і за її межами;
- можливість вільного перевезення через митний кордон України значних сум готівки (наявність "вікон" на кордоні);
- корупційні зв'язки зі службовими особами митних постів Державної фіскальної служби України тощо);
- широке коло клієнтів у всіх регіонах України;
- значна кількість дилерів у всіх регіонах України та поширення інформації серед клієнтів про діяльність і можливості конвертаційного центру;
- прикриття особами, що працюють в органах влади чи управління, від виявлення характеру та змісту злочинної діяльності.

Особи, які здійснюють прикриття злочинної діяльності, відіграють важливу роль у роботі конвертаційного центру. Це, як правило, представники влади, правоохоронних і державних контролюючих органів. Майже в усіх випадках виявлення протиправної діяльності конвертаційних центрів були встановлені факти корупційних зав'язків і впливу на працівників, які здійснювали досудове розслідування кримінального провадження.

На рис. 6 наведено схему відкриття та реєстрації фіктивної фірми, яка пов'язана зв'язками з власниками компаній.

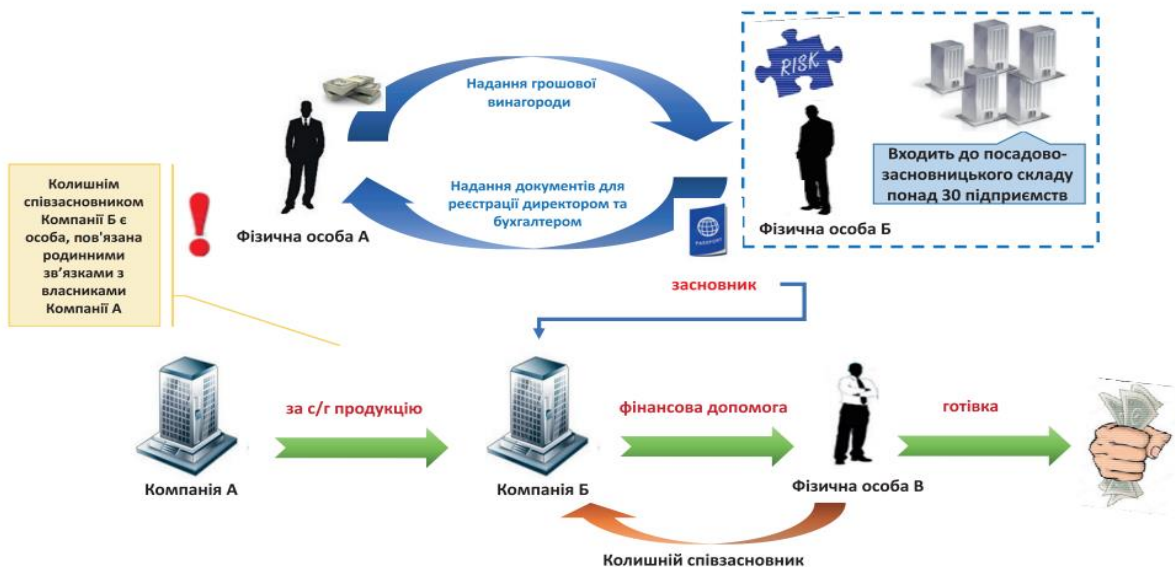

Рис. 6. Схема відкриття та реєстрації фіктивної фірми

Переведення у готівку безготівкових коштів та їх конвертація є основною діяльністю, певним видом бізнесу цих конвертаційних центрів.

Другу групу (вид) конвертаційних центрів характеризують цільові центри, які створюються спеціально для здійснення однієї операції на значну суму. Мета їх створення - приховування прибутків від оподаткування. Такі конвертаційні центри можуть застосовуватись і в злочинних схемах шахрайства, викрадення коштів, отриманих як кредити у банківських установах, або фіктивного експорту товарів.

Отже, у цілому всі *фіктивні підприємства* умовно можна поділити на *спеціалізовані* (такі, що спеціально створені і використовуються для здійснення одного або кількох окремих видів незаконної діяльності) та *універсальні* (використовуються для надання повного спектра конвертаційних послуг).

До спеціалізованих можна віднести окремі фіктивні підприємства, що використовуються злочинними групами, до складу яких, як правило, входять лише один організатор (він же і виконавець) і кілька клієнтів. Такі фіктивні підприємства суттєво обмежені у необхідних зв'язках, мають порівняно невеликий обіг грошових коштів на своїх рахунках, основною метою їх діяльності є ухилення від сплати податків, а у разі контрабандного ввезення товарів - митних платежів, або, навпаки, привласнення коштів державного бюджету шляхом незаконного відшкодування податку на додану вартість.

Універсальні фіктивні підприємства об'єднані в постійно оновлювану розгалужену систему фіктивних підприємств, підконтрольних банків (або зв'язків зі службовими особами банківських установ, що дозволяє тісно співпрацювати з ними), закордонних офшорних фірм (для розміщення безготівкової іноземної валюти поза межами України), валютних рахунків

фізичних осіб у банках України (для подальшого переведення у готівкову вільно конвертовану валюту), так званих вікон на кордоні (для ввезення контрабандним шляхом готівкової валюти), широкого кола постійних клієнтів, яке забезпечується наявністю дилерської мережі у різних регіонах.

Аналіз практики досудового розслідування діяльності фіктивних комерційних структур свідчить, що правоохоронні органи переважно зосереджуються на доказуванні вини службових осіб цих підприємств. Водночас поза їх увагою залишаються клієнти фіктивних підприємств. Питання про притягнення до відповідальності керівників підприємств, організацій та установ, чиї грошові кошти були незаконно “перекинуті” через рахунки псевдо- підприємств конвертаційного центру, як правило, не постає. У матеріалах кримінальних проваджень досить часто фігурує формулювання “не встановлені слідством особи”. Пояснюється такий стан передусім деякою проблемністю кримінально-правової кваліфікації дій таких службових осіб і доведення їх вини.

4. Приклади виявлення конвертаційних центрів в Україні

Незаконна конвертація коштів є однією з прибуткових схем ухилення від сплати податків.

Одним із дієвих заходів наповнення бюджету держави є ліквідація наслідків діяльності конвертаційних центрів, а саме виведення коштів з тіньового сектора економіки та допомога бізнесу у самостійній сплаті податків.

Працівниками ГУПМ ДПА України спільно з УПМ ДПА у Чернігівській області та ГВПМ ДПІ у Солом’янському районі м. Києва припинено діяльність організованої злочинної групи, яка надавала послуги з мінімізації сплати податків та конвертації коштів. За період протиправної діяльності обіг коштів міжрегіонального конвертаційного центру становив понад 2 млрд. грн.

За результатами проведених заходів вилучено понад 1,3 млн.грн., 49,3 тис. дол. США та 15,5 тис. євро, 490 г золота в банківських зливках, на розрахункових рахунках підконтрольних угрупованню фіктивних суб’єктів господарської діяльності та їхніх «клієнтів» арештовано понад 9,7 млн.грн., вилучено 13 паперових пакетів з речовиною, що мала характерний запах коноплі, 40 комплектів комп’ютерної техніки, бухгалтерську документацію фіктивних суб’єктів господарювання.

Нині 5 активних учасників угруповання перебувають під вартою. Їм загрожує покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 12 років з конфіскацією майна.

За перші два місяця 2016 року Державною фіскальною службою (ДФС) України припинено протиправну діяльність 13 конвертаційних центрів, якими було проконвертовано 10,7 млрд. грн. В результаті діяльності конвертаційних центрів держава зазнала збитків на 1,3 млрд. грн. ДФС звернулася до НБУ з проханням посилили роботу з банками, які надають послуги або організують транзитно-конвертаційні схеми.

Прокуратура м. Києва спільно зі співробітниками Національної поліції і Державної прикордонної служби (ДПС) в Києві та податкової міліції (ДФС) в Сумській області виявила та ліквідувала міжрегіональний конвертаційний центр, який діяв на території м. Києва, Дніпропетровської та Запорізької областей.

Як повідомляла прес-служба прокуратури м. Києва, в ході розслідування кримінального провадження, відкритого за ч.3 ст.212 Кримінального кодексу України (ухилення від сплати податків), встановлено групу осіб, які за допомогою підконтрольних їм фіктивних і транзитних підприємств надавали компаніям реального сектора економіки послуги з конвертації грошових коштів, документального прикриття безтоварних операцій та незаконного формування податкового кредиту.

Підприємства перераховували безготівкові кошти на рахунки підконтрольних організаторам схеми компаній нібито за придбані товари і послуги. Далі вказані грошові кошти знімалися і за вирахуванням 10-12% передавалися замовникам незаконної послуги.

Згідно з матеріалами слідства, загальний оборот конвертаційного центру за 2017 рік склав понад 300 млн. грн.

Унаслідок обшуків виявлено та вилучено печатки фіктивних підприємств, чорнові записи, бухгалтерські та фінансово-господарські документи, що підтверджують протиправну діяльність, а також готівку в національній та іноземній валюті на загальну суму близько 2,4 млн. грн.

За даними Генеральної прокуратури України у квітні 2019 року на Тернопільщині викрито конвертаційний центр з обігом понад 100 млн. грн. [11].

У рамках розслідування кримінального провадження за процесуального керівництва прокуратури Тернопільської області спільно з податковою міліцією ГУ ДФС у Тернопільській області встановлено групу осіб, які надавали підприємствам Тернопільської та Львівської областей послуги з пособництва в ухиленні від сплати податків, шляхом незаконного формування штучного податкового кредиту з ПДВ, завищення витрат та переведення безготівкових коштів у готівку [11].

Правопорушники використовували підконтрольні підприємства, на рахунки яких замовники конвертації перераховували кошти за нібито

придбані товари. Надалі вказані кошти знімалися готівкою та поверталися вигодонабувачам за винятком винагороди, яка становила певний відсоток від розміру проконвертованої суми.

Таким чином, було проконвертовано більше 100 млн. грн. та незаконно сформовано вигодонабувачам податковий кредит у сумі близько 17 млн. грн.

Під час обшуків в учасників конвертаційного центру виявлено та вилучено грошові кошти у сумі понад 190 тис. грн., печатки різних підприємств, електронні носії інформації, первинні фінансово-господарські документи.

З метою забезпечення відшкодування завданих державі збитків накладено арешт на банківські рахунки суб'єктів господарювання, підконтрольних організаторам протиправної схеми.

Рахунки учасників схеми заарештовано. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за ч.2 ст.205 (фіктивне підприємництво) ч.3 ст.212 КК України (ухилення від сплати податків) [11].

Слідчі ДБР спільно з НАБУ та СБУ викрили незаконну діяльність конвертаційного центру, що діяв протягом 2018-2019 років у Львові. За даними правоохоронців, щомісячний тіньовий обіг центру складав 500 млн. грн. У травні 2019 року детективи ДБР та НАБУ провели обшуки у Головному управлінні ДФС Львівської області. Під час досудового розслідування правоохоронці виявили схему виведення у тіньовий сектор безготівкових коштів підприємств та державних коштів завдяки конвертації їх в готівку. Діяльність конвертаційного центру припинена [12].

Висновки та рекомендації

Незаконна конвертація грошових коштів через конвертаційні центри проявляється завдяки функціонуванню різноманітних схем нелегально створеного фіктивного підприємництва. Активна посередницька діяльність банківських установ сприяє процвітанню нелегальної економічної діяльності. Фінансові схеми маскування нелегальних доходів через мережі конвертаційних центрів виступають основним каналом живлення кримінальної економіки, а також базовим механізмом відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Фіктивні підприємства є невід'ємним елементом у механізмі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Проти створення та використання таких форм необхідно застосовувати ефективні та дієві засоби протидії фіктивному підприємству. Для протидії незаконної фінансової діяльності через відмивання незаконно отриманих доходів необхідно налагодження роботи відповідних управлінь і відомств по боротьбі із фінансовими злочинами та їх взаємодії з правоохоронними органами по відстеженню руху фінансових операцій фіктивних підприємств.

Для боротьби з таким злочинним явищем, важливим є встановлення контролю за операціями переказу коштів між фінансовими та банківськими установами із застосуванням сучасних інформаційних технологій.

Виявлення конвертаційних центрів та боротьба з ними є одним з пріоритетних напрямків державної політики щодо економічної безпеки держави на шляху розвитку та вирішення найактуальніших питань в сфері економіки, податкової політики, соціальних проблем, пенсійної системи, інвестиційної привабливості та інших питань.

Список використаних джерел

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України (за станом на 01 січня 2019 року) від 05.06.2011 №3334-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/17-78>.
2. Кримінальний кодекс України: офіц. текст: за станом на 01 січня 2019 року. Х.: Одиссей, 2019. 190 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України (за станом на 01 січня 2019 року) від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
4. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / кол. авторів: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2006. – 624 с.
5. Лист ДПА України (за станом на 01 січня 2019 року) від 14.06.2007 р. N 891/7/16-1417. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>
6. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження: Закон України (за станом на 01 січня 2019 року) від 17.02.2000 р. № 1457-III. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Рішення Конституційного Суду України (за станом на 01 січня 2019 року) від 29.01.2002 р. N 1-рп/2002. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
8. Ухвала Конституційного Суду України (за станом на 01 січня 2019 року) від 14.03.2002 р. N 3-уп/2002. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
9. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України (за станом на 01 січня 2019 року) від 14.10.2014 № 1702-VII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Барчук О.Г. Криміналістична характеристика діяльності «конвертаційних центрів». *Право та управління*. 2012. № 1. С. 141.
11. Генеральна прокуратура України. URL : https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&t=rec&id=248449&fp=10.
12. Львівських податківців підозрюють у причетності до створення конвертаційного центру. URL : https://zaxid.net/lvivskih_podatkivtsiv_pidozryuyut_u_prichetnosti_do_konvertatsiy_nogo_tsentru_z_oborotom_500 mln_grn_n1480828.

Навчальне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ВИЯВЛЕННЯ КОНВЕРТАЦІЙНИХ
ЦЕНТРІВ**

Колектив авторів

Підп. до друку 20.12.2019 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк трафаретний (RISO), цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 1,50. Обл-вид. арк. 1,75. Тираж 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018